

Marzena Szczepaniak-Nawrot

Mikrofilmowanie dokumentacji aktowej w KW MO

Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej 7, 171-202

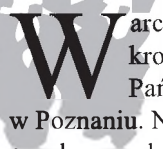
2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marzena Szczepaniak-Nawrot

MIKROFILMOWANIE DOKUMENTACJI AKTOWEJ W KW MO/WUSW W POZNANIU

W archiwum poznańskiego oddziału IPN znajduje się dość pokaźny zbiór mikrofilmów przekazany w latach 2002–2004 przez Delegaturę Urzędu Ochrony Państwa, a następnie Delegaturę Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Poznaniu. Na mikrofilmach tych znalazły się dokumenty spraw operacyjnych, śledczych oraz obiektowych prowadzonych przez komendy wojewódzkie MO oraz wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych z Poznania, Zielonej Góry, Konina, Leszna i Pily.

W ramach prac związanych z porządkowaniem materiałów archiwalnych poszczególnych zespołów i tworzeniem do nich inwentarzy zostały odnalezione w aktach administracyjnych byłego WUSW w Poznaniu wytyczne, zarządzenia oraz dane statystyczne dotyczące mikrofilmowanych akt w tej jednostce. W archiwaliach zespołu WUSW w Zielonej Górze zidentyfikowano z kolei wytyczne dotyczące mikrofilmowania, zabrakło natomiast informacji na temat liczby wykonanych kopii. Praktycznie nic nie wiadomo o procesie mikrofilmowania akt w pozostałych KW MO/WUSW z terenu Wielkopolski, ponieważ w aktach administracyjnych jednostek w Lesznie, Koninie i Pile nie odnaleziono żadnych informacji na ten temat. Zasady filmowania akt, jak wynika z zachowanych wytycznych i zarządzeń dla WUSW w Poznaniu i Zielonej Górze, odnosiły się w równym stopniu do jednostek w całym kraju, stąd przez analogię można wnioskować, że obowiązywały one również w Lesznie, Koninie i Pile. Żałować natomiast należy, że nie zachowały się informacje statystyczne dla tych jednostek, a także dla WUSW w Zielonej Górze.

Z uwagi na największą ilość informacji o filmowaniu odnalezionych w j.a. WUSW w Poznaniu na przykładzie tej właśnie jednostki – jako najbardziej reprezentatywnej – opisany zostanie proces mikrofilmowania akt w archiwum SB.

Mikrofilmowanie ani w przeszłości, ani obecnie nie należy do tak powszechnie znanych form reprografii, jak kserowanie, fotografowanie, fotokopowanie, powielanie danych zapisanych w formie elektronicznej na nośniki lub pamięć twardego dysku, i dlatego na wstępie warto scharakteryzować nośnik informacji (mikrofilm) i omówić pokrótce jego historię na świecie oraz w Polsce.

Mikrofilmowanie polega na wykonywaniu kopii dokumentów na materiale światłoczułym (a także czułym na podczerwień lub promienie X) o podłożu prawie wyłącznie przezroczystym, a obrazy dokumentów są zarejestrowane w tak znacznym pomniejszeniu, że ich treść jest możliwa do odczytania tylko za pomocą przyrządów powiększających. Powstałe w ten sposób reprodukcje nazywane są ogólnie „mikroformami”, „mikrokopiami”.

Mając na względzie długotrwałe przechowywanie materiałów archiwalnych, szeroko pojęte mikrofilmowanie, mimo postępu techniki i pojawienia się nośników cyfrowych, nadal jest chyba najlepszą formą reprografii. Media cyfrowe mają tylko jedną przewagę nad kopiami mikrofilmowymi: są bardziej przystępne dla korzystającego, jeśli chodzi o wyszukiwanie i dostęp do informacji. Niestety szybkie starzenie się metod zapisu informacji, a przez to ich krótkotrwałość, oraz zmieniająca się stale technika odczytu, sprawiają, że media cyfrowe mogą okazać się nieprzydatne w dłuższym okresie, gdyż nie spełniają wymogów stawianych mediom przyszłości, cechującym się długotrwałością zapisu informacji. W ramach systemu zabezpieczającego zasoby oraz umożliwiającego korzystanie ze zgromadzonej informacji, a ponadto uwzględniającego kwestie dostępu do zbiorów, są one jednak w pierwszym rzędzie predestynowane do zastosowania głównie jako medium użytkowe. W przypadku kopii mikrofilmowych wyniki przeprowadzonych badań naukowych potwierdzają, że oczekiwana trwałość materiałów czarno-białych przechowywanych w odpowiednich warunkach może wynieść do tysiąca lat. Technika zapewniająca zaś korzystanie z zasobów jest porównywalnie prosta jak w przypadku nośników cyfrowych.

Generalnie można wyróżnić dwie zasadnicze grupy mikroform:

- 1) błony mikrofilmowe zwojowe (taśma mikrofilmowa zwana mikrofilmem),
- 2) płaskie formy mikrofilmowe (należy tu m.in. mikrofiszka, mikrokarta, ultramikroforma – w zależności od tego, ile sfilmowano kart)¹.

Zgodnie z zasadami metodyki archiwalnej w celu zabezpieczenia, zastępowania, uzupełniania oraz udostępniania materiałów archiwalnych tworzy się trzy (ewentualnie dwa)

¹ Poszczególne definicje terminów w: *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 131. Jeśli chodzi o techniki mikrofilmowe, to mimo upływu lat godna polecenia jest publikacja autorstwa Janusza Jirowca, *Technika mikrofilmowa. Mikrografia*, Warszawa 1974, s. 225. Informacje na temat mikrofilmowania przez archiwa i biblioteki w Polsce można znaleźć m.in. w: A. Wyczański, *Mikrofilm – nowa postać książki*, Ossolineum 1960, s. 279; H. Zubala, *Mikrofilmowanie zbiorów archiwalnych i bibliotecznych w Polsce 1950–1970*, Wrocław 1978, s. 174; H. Nowaczyk, *Miniaturyzacja dokumentów w archiwach państwowych*, „Archeion” 1982, t. 74, s. 39–52; J. Boniecki, *Mikrofilmowanie w archiwach państwowych*, „Archeion” 1984, t. 78, s. 103–123. Na temat wykorzystania techniki mikrofilmowej w zabezpieczaniu materiałów archiwalnych i bibliotecznych oraz zasad przechowywania mikrofilmów zob. K. Pątek, *Zabezpieczenie mikroform w świetle wytycznych Międzynarodowej Rady Archiwów*, „Archeion” 1990, t. 88, s. 123–132; B. Drewniewska-Idziak, *Mikrofilmowanie i skanowanie zbiorów jako formy ich ochrony* [w:] *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji. Warszawa 1–17 października 1998 r.*, Warszawa 1998, s. 66–72; *Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego*, wybór i oprac. M. Borowski, A. Czajka, A. Michaś, Warszawa 2011, s. 106. Najnowsze zaś metody kopiowania materiałów, co prawda dla bibliotek, ale można przenieść je i na grunt archiwów, a także urzędzenia do tego przeznaczone, opisuje w swojej pracy Daniel Leśniewski, *Digitalizacja zasobów bibliotecznych*, podając przy okazji bogatą bibliografię. Zob. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, <http://www.wbc.poznan.pl/Content/266/daniel.html> (dostęp 15 IV 2014 r.).

egzemplarze danej mikroformy, w zależności od wartości historycznej archiwaliów: pozytyw bezpieczeństwa, negatyw służący do dalszej reprodukcji, kopia pozytywowa do celów udostępniania (tzw. kopia eksploatacyjna) lub tylko dwa ostatnie. Sygnaturą powstałej mikrokopii – w formie np. mikrofilmu – jest nie numer akt, lecz kolejny numer z księgi ewidencyjnej, w tym wypadku mikrofilmów.

Nie byłoby mikrofilmowania, gdyby nie wynalezienie fotografii i postęp w dziedzinie optyki. Za datę narodzin fotografii przyjmuje się 19 sierpnia 1839 r., kiedy to we Francuskiej Akademii Nauk przedstawiony został raport o wynalezieniu fotografii, czego dokonali Joseph Nicéphore Niépce i Louis Daguerre. Miniaturyzacją zdjęć jeszcze w tym samym wieku zajęli się niezależnie od siebie Frederic Scott Archer oraz Prudent Dagron. Ten ostatni opatentował też aparat do oglądania miniaturowych fotografii, który może uchodzić za pierwowzór czytników mikrofilmowych, oraz opublikował pierwszą książkę poświęconą technice mikrofilmowej.

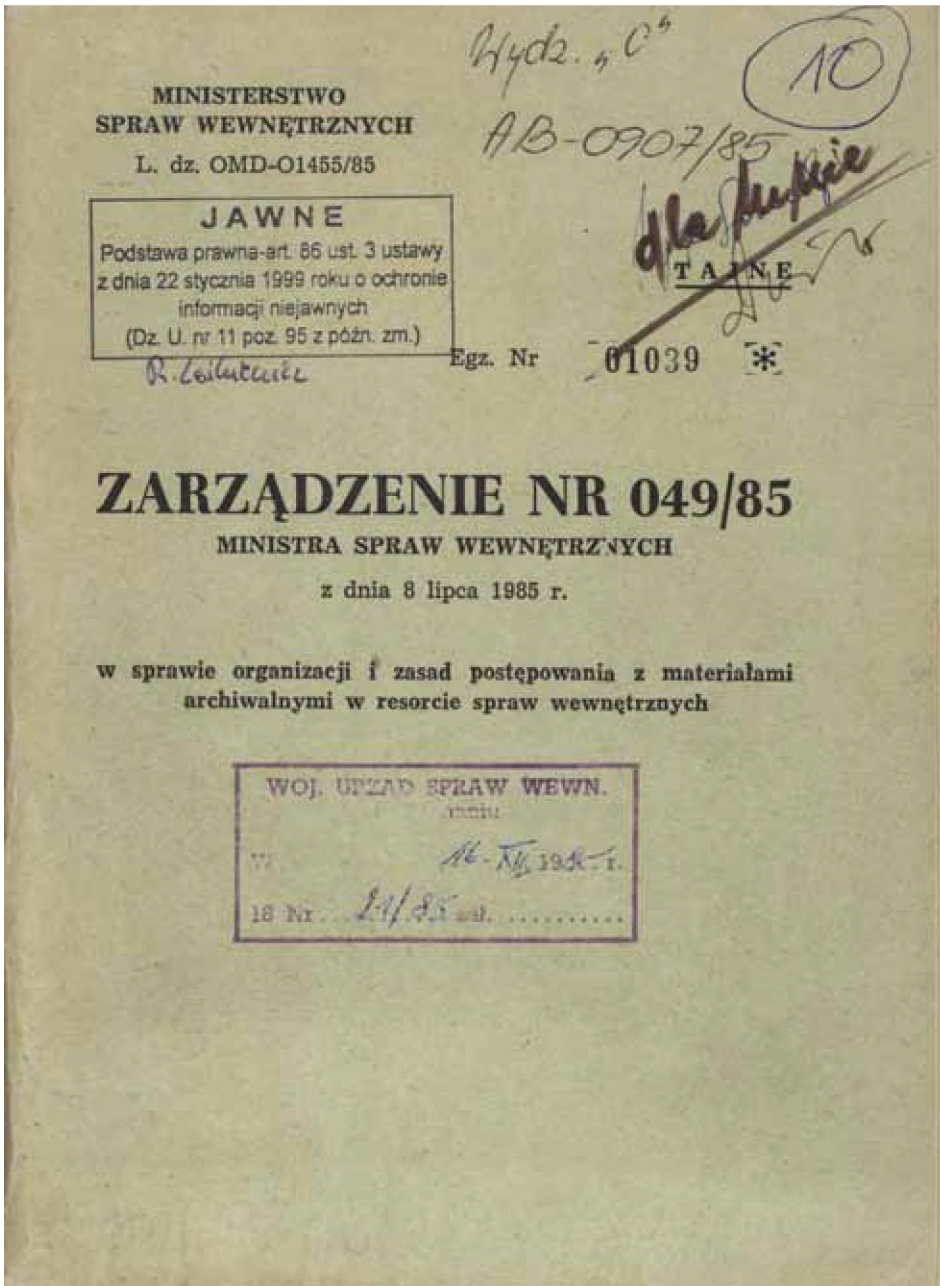
Bodźcem do wykorzystania metody mikrofilmowej na szerszą skalę, jak to już z wieloma wynalazkami się zdarzało, była wojna, tym razem francusko-pruska. Podczas oblężenia Paryża w celu utrzymania łączności z pozostałą, niezajętą jeszcze częścią Francji, przekazywano za pośrednictwem gołębi zminiaturyzowane meldunki, a także inne dokumenty. Mimo sporego osiągnięcia technicznego mikrofilmowanie po tych wydarzeniach poszło w zapomnienie z powodu pracochłonności przy wykonywaniu kopii i wysokich nakładów finansowych.

Współczesny rozwój techniki mikrofilmowej rozpoczął się praktycznie dopiero w latach dwudziestych XX w. Wykorzystano ją w USA w sektorze bankowym do fotografowania zgłaszanych do realizacji czeków, by w razie konieczności można było sprawdzić m.in. podpis wystawcy. W tym okresie rozpoczęto także w wielu krajach mikrofilmowanie zabezpieczające zbiory dokumentów, nie było ono jednak prowadzone na szeroką skalę, co wykazały straty wielu archiwów i bibliotek poniesione w wyniku II wojny światowej.

Okres ten nie sprzyjał w Europie rozwojowi techniki filmowej, wykorzystywano ją jednak do przesyłania wiadomości, w czym prym wiodli Niemcy. W tym czasie w USA zaczęto wykorzystywać ją masowo do celów wojskowych i cywilnych. Pod wrażeniem napływających z Europy wiadomości o ogromnych stratach wszelkiego rodzaju dóbr kultury rozpoczęto mikrofilmowanie zbiorów największych bibliotek i archiwów amerykańskich.

Wydarzenia te dały podwaliny pod gwałtowny rozwój techniki mikrofilmowej po wojnie. Ogromne zniszczenia spowodowały nagłą potrzebę mikrofilmowania cennych zbiorów w celu zabezpieczenia ich, m.in. przed różnymi kataklizmami, przez ukrycie w bardziej bezpiecznym miejscu.

Inicjatorem zastosowania w Polsce mikrofilmów w pracy naukowej był profesor Uniwersytetu Poznańskiego Jan Rutkowski, który uznał mikrofilm za najtańszy i najszybszy sposób sporządzania notatek z oryginałów akt. Seminarium Historii Gospodarczej UP, gdzie pracował, w 1935 r. zakupiło aparat małoobrazkowy Contax, przy którego pomocy sfotografowane zostały dokumenty lustracji dóbr królewskich przechowywane w AGAD w Warszawie. J. Rutkowski – w wyniku własnych doświadczeń – postulował utworzenie pracowni mikrofilmowych przy bibliotekach i archiwach we wszystkich ważniejszych ośrodkach naukowych w Polsce. Podobne postulaty dla bibliotek wysuwał ich wybitny znawca Józef Grycz.

Okladka Zarządzenia nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych (AIPN Po, 06/280, t. 10)

Na zrealizowanie powyższych postulatów trzeba było długo czekać. Pierwszą po II wojnie światowej pracownię do mikrofilmowania zbiorów zorganizowało Toruńskie Towarzystwo Naukowe z inicjatywy historyka z UMK w Toruniu prof. Karola Górskiego. Natomiast na przełomie 1949 i 1950 r. powstała Stacja Mikrofilmowa Biblioteki Narodowej, w której wykonywano kopie na potrzeby badań naukowych oraz uzupełniania ewentualnych luk w zasobie, a także celem zabezpieczenia najcenniejszych zbiorów. W następnej kolejności zainicjowano działalność związaną z mikrofilmowaniem Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie oraz w Centralnym Instytucie Dokumentacji Naukowo-Technicznej w Warszawie. Z czasem pracownie mikrofilmowe zaczęły powstawać również w mniejszych placówkach, np. w archiwach państwowych lub bibliotekach akademickich.

Nie można też w tym miejscu nie wspomnieć o wielkiej akcji mikrofilmowania ksiąg metrykalnych z archiwów kościelnych, która rozpoczęła się w Polsce pod koniec lat siedemdziesiątych i trwała przez pierwszą połowę następnej dekady. The Genealogical Society of Utah dostarczyło sprzęt do mikrofilmowania, jak na ówczesne czasy wysokiej jakości, i zobowiązało się pokryć koszty całej akcji, w zamian za co miało otrzymać kopie wykonanych mikrofilmów. W ten sposób mormoni zmikrofilmowali interesujący ich ówczesny zasób wszystkich archiwów kościelnych, a także państwowych w Polsce.

Niestety ruch w kierunku wprowadzania i użytkowania mikrofilmu w Polsce ograniczał się tylko do sfery nauki. Korzystały z niego jedynie biblioteki, archiwa i instytucje badawcze. Rozwój techniki filmowej hamowany był w naszym kraju z powodu – w dalszym ciągu – dość wysokich kosztów i czasu pracy. Przyspieszenie prac nad zabezpieczaniem zbiorów w formie wykonywanych z nich kopii przyniosła dopiero era cyfryzacji.

Jak już wcześniej wspomniano, w zasobie archiwalnym Oddziału IPN w Poznaniu znajdują się dość znaczne zbiory mikroform², nie w formie błony mikrofilmowej zwojowej, lecz błon płaskich, czyli mikrofisz (dia-mikrokart, diazo), a także kart kieszeniowych, czyli jacketów. Obie mikroformy są tego samego podstawowego formatu A6 – 105 × 148 mm. Mieści się na nich po 5 poziomych rzędów klatek obrazowych (wiersze) i 12–13 pionowych rzędów klatek obrazowych (kolumny).

Zgodnie z art. 25 ustawy o IPN (DzU, 1998, nr 63, poz. 424 z późn. zm.) poznański oddział Instytutu przejął od poprzednich dysponentów materiałów archiwalnych zarówno dokumentację aktową, jak i jej zmikrofilmowane wersje, a także kopie dokumentacji, która się do naszych czasów nie zachowała. Wymienione zbiory funkcjonują pod nazwą mikrofilmów, tak jak były traktowane w jednostce przekazującej je do archiwum IPN, choć właściwsza wydaje się być nazwa zbiorów mikrofisz, ze względu na to, iż mikrofilmem nazywa się błonę w formie zwojów.

Pierwsze decyzje w sprawie mikrofilmowania dokumentacji aktowej wytworzonej przez organy bezpieczeństwa PRL zapadły jeszcze w latach sześćdziesiątych. Następny etap rozpoczął się w połowie lat siedemdziesiątych i osiągnął apogeum w latach

² Mikrofisz – arkusz błony płaskiej używany bez jakichkolwiek osłon, opraw. Karty kieszeniowe – toreбки o różnych formach wykonane z bardzo cienkiej, przezroczystej folii z tworzywa sztucznego. Torebki te są wewnątrz pospajane wąskimi spawami, tworząc w ten sposób oddzielne podłużne kieszenie, w które można wsunąć odcinki taśmy mikrofilmowej 16 lub 35 mm, a nawet pojedyncze klatki obrazowe.

1983–1989. Niewielka część przekazanych mikrofilmów została natomiast zmikrofilmowana przez Delegaturę UOP w Poznaniu w latach 1990–1991.

Mikrofilmowanie akt w archiwach SB zapoczątkowało Zarządzenie nr 00150/61 ministra spraw wewnętrznych z dnia 23 września 1961 r. w sprawie utrwalenia sposobem mikrofilmowym niektórych dokumentów posiadających dużą wartość operacyjną lub historyczną, znajdujących się w posiadaniu Służby Bezpieczeństwa³. Poszczególne wydziały „C” KW MO otrzymały od dyrektora Biura „C” MSW płk. Jana Zabawskiego pismo przewodnie z 30 września 1961 r. wraz z wytycznymi w sprawie realizacji ww. zarządzenia. Zgodnie z nim miano utrwalić na taśmie mikrofilmowej podstawowe dokumenty z:

- teczek personalnych wyeliminowanych TW (przy czym w uwadze wyraźnie zaznaczono, by filmować te czki tylko b. TW, którzy swoją „współpracą dowiedli lojalności wobec Służby Bezpieczeństwa. Nie należy fotografować dokumentów z teczek personalnych agentury pozyskanej w celach doraźnych, dwulicowej, dezinformatorów oraz nienadających się do dalszego wykorzystania, jak np.: choroby, kalectwa, podeszłego wieku itp.”);
- akt kontrolno-śledczych (tylko akta dotyczące poważnych przestępstw antypaństwowych);
- rozpracowań operacyjnych;
- materiałów sprawozdawczo-analitycznych kierownictwa b. WUBP, WUdsBP i Służby Bezpieczeństwa KW MO;
- oryginalnych dokumentów pochodzących z archiwów nielegalnych organizacji działających po wojnie i organizacji działających w okresie niemieckiej okupacji;
- dokumentów mających wartość naukową i historyczną (np. wszystkie b. kierownictwa, materiały dotyczące struktury oraz działalności organizacji, pracy propagandowej i politycznej)⁴.

Żadnej z powyższych kategorii akt nie filmowano w całości, ale zgodnie z wytycznymi tylko wybrane, najważniejsze dokumenty z teczek.

Kopie umieszczano na mikrofilmach, czyli zrolowanej taśmie filmowej. W związku z tym, że na jednej rolce można było pomieścić bardzo dużo dokumentów, w celu łatwiejszego i szybszego korzystania z mikrofilmów kopiowane dokumenty z teczek personalnych wyeliminowanych TW, rozpracowań operacyjnych i akt kontrolno-śledczych umieszczano w porządku alfabetycznym, np.: Abadowicz Adam – Burzyński Jan, 1243 (nazwiska od – do i ich liczby porządkowe, te ostatnie w oparciu o skorowidz). Teczka każdego następnego TW obowiązkowo poprzedzona miała być kwestionariuszem personalnym (w przypadku braku należało go wypełnić), na którym umieszczano kolejną liczbę porządkową oraz aktualny numer archiwalny. Kopie akt na mikrofilmach (po wykonaniu) były odpowiednio zewidencjonowane w księdze rejestracyjnej i na kartach ewidencyjnych⁵. Szpule z jednym filmem przechowywano w odpowiednim pudełku, na którym zapisywano numer taśmy mikrofilmowej, ile na nim znajduje się klatek,

³ AIPN Po, 06/171, t. 2, Dokumentacja dot. mikrofilmowania akt archiwalnych i spraw czynnych. Akeja „M”, k. 1.

⁴ *Ibidem*, k. 1–15.

⁵ Wzory wszystkich kart zob. *ibidem*, k. 14–15.

nazwiska początkowe i końcowe, numer pudełka (cyfry rzymskie). Z kolei mikrofilmy z jednego zespołu – znajdujące się w opisanych powyżej opakowaniach – wkładano do jednego dużego pudła, któremu nadawano odpowiedni numer (cyfry arabskie).

Zespół osób zajmujących się mikrofilmowaniem akt w Wydziale „C” KW MO w Poznaniu został podzielony na dwie grupy. Pierwsza z nich przeglądała i kwalifikowała materiały do kopiowania, natomiast druga – mikrofilmowała akta w dwóch egzemplarzach. Do czasu zorganizowania laboratorium w Wydziale „C” korzystano z laboratorium i pomocy pracowników Wydziału „T” KW MO w Poznaniu⁶. Oprócz tego poszczególnym wydziałom „C” przesłano informacje techniczne dotyczące prawidłowego wykonywania filmowania oraz przechowywania akt⁷. Wykonane mikrofilmy naczelnik Wydziału „C” miał przekazać zastępcy komendanta wojewódzkiego MO na trwałe przechowywanie.

W Wydziale „C” KW MO w Poznaniu działania w tej materii rozpoczęto 7 października 1961 r., kiedy na odprawie służbowej z wytypowanym sześciuosobowym zespołem omówiono zarządzenia i wytyczne Biura „C”. Przez następne pół roku w comiesięcznych raportach informowano o aktualnym przebiegu prac. W późniejszym okresie, aż do momentu zakończenia akcji, częstotliwość ich sporządzania uległa zmniejszeniu. W jednym z ciekawszych meldunków (z 15 marca 1962 r.) kpt. Stefan Forycki⁸ informował, że na ogólny stan teczek dotyczących b. TW wynoszący 22 768 odrzucono 8528 teczek⁹. Te dane z jednej strony wskazywały, jak duży w archiwum w tym okresie był zbiór teczek b. TW, a z drugiej – na ogrom pracy wykonanej przez pracowników „bezpieki”, polegającej na przejrzaniu i zakwalifikowaniu do mikrofilmowania w ciągu kilku miesięcy ponad 31 000 j.a.

⁶ *Ibidem*, Wytyczne w sprawie realizacji Zarządzenia nr 00150/61 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1961 r. w sprawie utrwalenia na taśmie filmowej niektórych dokumentów znajdujących się w aktach operacyjnych przechowywanych przez wydziały „C” KW MO, k. 9; *ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału „T” KW MO w Poznaniu kpt. S. Taciaka do naczelnika Wydziału „C” kpt. S. Foryckiego, 10 X 1961 r., k. 19.

⁷ *Ibidem*, Instrukcja techniczna w sprawie zabezpieczenia, przechowywania i konserwacji mikrofilmów i mikroreprodukcji dokumentacji w warunkach specjalnych, 1970 r., k. 80.

⁸ Stefan Forycki (ur. 25 VIII 1921 r. w Twardowie). W 1946 r. ukończył specjalny kurs przy WUBP w Olsztynie, a od 7 I 1969 r. do 22 III 1969 r. Kurs Doskonalenia Kadr Kierowniczych SB. Pracę w organach bezpieczeństwa rozpoczął w październiku 1945 r. od stanowiska mł. referenta PUBP w Bartoszycach. Niecały rok później był już oficerem śledczym WUBP w Olsztynie, w 1947 r. referentem Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie. W tym samym roku rozpoczął kurs śledczy w CW MBP w Legionowie. W 1948 r. objął stanowisko st. referenta Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie. Następnie od lutego 1951 r. pracował jako kierownik Sekcji 2 Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie, a od kwietnia tr. WUBP w Katowicach. W czerwcu 1952 r. został zastępcą naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Katowicach. W kwietniu 1955 r. mianowany zastępcą naczelnika Wydziału Kadr i Szkolenia WUdsBP w Stalinogrodzie (Katowicach), dokładnie rok później został przeniesiony na stanowisko naczelnika Wydziału Kadr i Szkolenia WUdsBP w Poznaniu. Od listopada 1956 r. do stycznia 1957 r. był w dyspozycji komendanta KW MO w Poznaniu. Od 1 I 1957 r. sekretarz operacyjny Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa KW MO w Poznaniu. W latach 1958–1961 był naczelnikiem Wydziału Ewidencji Operacyjnej, a od 1 IX 1961 r. do 30 VI 1977 r. naczelnikiem Wydziału „C” KW MO w Poznaniu w stopniu pułkownika. Od 15 X 1945 r. do 31 XII 1947 r. brał udział w walkach z „reakcyjnym podziemiem”. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 7 IV 2014 r.).

⁹ AIPN Po, 06/171, t. 2, Meldunek nr 6 dot. przebiegu prac nad mikrofilmowaniem materiałów operacyjnych do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW, 15 III 1962 r., k. 26.

Zgodnie ze sprawozdaniem z 15 lutego 1963 r. mikrofilmowanie akt zakończono dokładnie miesiąc wcześniej, a w przypadku kilku źle wykonanych taśm skopiowano je ponownie.

**Tab. nr 1. Liczba przeanalizowanych i zmikrofilmowanych akt.
Stan na 15 lutego 1963 r.**

Rodzaj akt	Liczba przeanalizowanych akt	Liczba akt zakwalifikowanych do filmowania	Liczba akt sfilmowanych	Liczba sfilmowanych dokumentów	Liczba taśm filmowych
Akta tajnych współpracowników	22 768	14 177	14 177	około 57 000	20
Akta kontrolno-śledcze	9757	771	771	około 14 000	5
Akta rozpracowania operacyjnego	5898	460	460	około 15 000	8
Sprawozdawczość jednostek operacyjnych	6121	2384	2384	około 10 000	3
Materiały o znaczeniu historycznym	283	–	–	około 1500	1
Razem	44 827	17 792	17 792	około 97 500	37

Źródło: AIPN Po, 06/171, t. 2, Pismo do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie, 15 II 1963 r., k. 37.

Jak wynika z powyższego zestawienia, najwięcej zmikrofilmowano teczek b. TW – prawie 62 proc. stanu j.a. złożonych w archiwum, a następnie materiałów dotyczących sprawozdawczości jednostek operacyjnych – 39 proc., akt śledczych i rozpracowań operacyjnych – po ok. 8 proc.

Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że dane wysłane 12 września 1963 r. do Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie nieco różnią się od informacji pochodzących z ww. sprawozdania. Po zakończeniu akcji mikrofilmowania do archiwum złożono bowiem kolejne akta spraw zakończonych. Do analizy pozostało wówczas 479 j.a. b. TW, 45 teczek kontrolno-śledczych, 173 – operacyjnych i 37 – obiektowych (nowego typu). Spraw obiektowych i zarządzeń nie filmowano ze względu na znikomą wartość operacyjną¹⁰.

¹⁰ *Ibidem*, Pismo mjr. S. Foryckiego do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW, 12 IX 1963 r., k. 42.

Pomimo zakończenia przedsięwzięcia związanego z kopiowaniem dokumentacji aktowej w pismach z 17 grudnia 1965 r. i 31 marca 1966 r. płk J. Zabawski¹¹ przypominał o konieczności utrwalania na taśmie filmowej podstawowej dokumentacji operacyjnej i historycznej, określonej w Zarządzeniu nr 00150/61. Obowiązek mikrofilmowania na bieżąco wspomnianych materiałów wynikał z pkt. 6 ppkt. 1 Zarządzenia nr 0021/65 z 5 marca 1965 r.¹² Dwa lata później na podstawie Zarządzenia nr 2 dyrektora Biura „C” MSW z 15 lutego 1967 r. powołano w Wydziale „C” KW MO w Poznaniu komisję celem dokonania przeglądu mikrofilmów¹³. Z jej działalności zachowało się kilka protokołów.

Wreszcie 27 maja 1968 r. do Biura „C” MSW protokolarnie przekazano 44 negatywy i 44 pozytywy oraz dwie książki ewidencyjne sfilmowanych akt¹⁴. Najprawdopodobniej te same mikrofilmy, na co wskazywałaby ich liczba, 30 marca 1972 r. w kopii pozytywowej wróciły do Wydziału „C” KW MO w Poznaniu¹⁵, a następnie 4 listopada 1979 r. zostały wybrakowane¹⁶.

Niestety nie udało się ustalić, co stało się z negatywami, które nie wróciły z Warszawy. Przepuszczalnie też zostały wybrakowane ze względu na okres ich przechowywania i stan techniczny. Co znajdowało się na wspomnianych mikrofilmach możemy jedynie wnioskować na podstawie książek ewidencyjnych mikrofilmów. Wynika z nich, że w latach sześćdziesiątych mikrofilmowano teczki b. TW, sprawy kontrolno-śledcze, akta rozpracowań operacyjnych, skorowidze alfabetyczne akt o sygn. „S”, „K-1”, „B”, „Ag”¹⁷, sprawozdania operacyjne, materiały operacyjne czynnych rozpracowań, dokumenty wyłączone z wybrakowanych teczek personalnych b. TW¹⁸. Najwięcej taśm filmowych, bo aż 22 (a taśma mierzyła przeważnie 30 mb), zawierały zmikrofilmowane akta b. TW. Pewna zaś część mikrofilmów sporządzona została z czynnych materiałów operacyjnych¹⁹. Jako ciekawostkę należy zaznaczyć, że zmikrofilmowano mimo wszystko też pewną część materiałów historycznych. Według Książki ewidencyjnej filmowano je grupami według zagadnień: Armia Krajowa, WSGO „Warta”, Wolność i Niezawisłość,

¹¹ Jan Zabawski (ur. 6 VI 1910 r. w Jeremiczach). W latach 1928–1932 studiował na Komunistycznym Uniwersytecie Mniejszości Narodowościowych Zachodu im. Marchlewskiego w Moskwie, od 1946 r. członek PPR, następnie PZPR, w latach 1948–1953 członek Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławiu. Jako funkcjonariusz „bezpieki” pełnił następujące funkcje: od 1946 r. zastępca naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy MBP, następnie szef WUBP we Wrocławiu. Od 1951 r. ponownie w centrali na stanowiskach: st. inspektora Inspektoratu Ministra BP, dyrektora Departamentu Komunikacji MBP, od 1955 r. dyrektora departamentu w KdsBP, dyrektora Departamentu X KdsBP, dyrektora Biura Ewidencji Operacyjnej MSW, od 1960 r. dyrektora Biura „C” MSW. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 15 XI 2011 r.).

¹² AIPN Po, 06/171, t. 2, Pismo dyrektora Biura „C” MSW płk. J. Zabawskiego do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO do spraw bezpieczeństwa w Poznaniu, 17 XII 1965 r., k. 53.

¹³ *Ibidem*, Zarządzenie nr 2 dyrektora Biura „C” MSW, 15 II 1967 r., k. 55.

¹⁴ *Ibidem*, Protokół komisijnego przekazania i przyjęcia mikrofilmów do Biura „C” MSW zgodnie z Zarządzeniem nr 0021/65 ministra spraw wewnętrznych z dnia 5 III 1965 r., k. 71.

¹⁵ *Ibidem*, Protokół przekazania mikrofilmów pozytywowych, 30 III 1972 r., k. 81.

¹⁶ *Ibidem*, Protokół brakowania akt nr 39, 4 XI 1979 r., k. 82–83.

¹⁷ Akta o sygn. „S” to akta śledcze (późniejsze oznaczenie – III), akta o sygn. „K-1”, „K-2” to akta operacyjne (później akta o sygn. „B”, a następnie II), akta o sygn. „Ag” to akta obiektowe (późniejsze oznaczenie – IV). Powyższe ustalenia poczyniono na podstawie analizy materiałów archiwalnych oraz pomocy ewidencyjnych.

¹⁸ AIPN Po, 06/171, t. 2, Książka rejestracji mikrofilmów, negatywów, k. 78.

¹⁹ *Ibidem*.

Korpus Bezpieczeństwa i Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego Okręg Poznań²⁰. Po raz kolejny wielka akcja mikrofilmowania akt, jak wynika z zachowanych materiałów, podjęta została przez MSW w latach siedemdziesiątych, co było efektem ukazania się nowej instrukcji archiwalnej, wprowadzonej Zarządzeniem nr 034/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 maja 1974 r.²¹

Powyższy normatyw potwierdziły Wytyczne dotyczące selekcjonowania dokumentów do mikrofilmowania z 9 kwietnia 1975 r., gdzie zawarto informację dotyczącą meldunku o gotowości przystąpienia do mikrofilmowania dokumentacji archiwalnej w dniu 28 lutego 1975 r.²²

Zgodnie z wyżej wymienionym meldunkiem oraz decyzją wiceministra spraw wewnętrznych gen. bryg. Mirosława Milewskiego²³ w sprawie typowania dokumentów

²⁰ *Ibidem*, Zestawienie mikrofilmów sporządzonych z materiałów archiwalnych KW MO w Poznaniu zawarte w Książce rejestracji mikrofilmów, k. 3.

²¹ Zob. AIPN Po, 06/280, t. 3/1, Zarządzenie nr 034/74 ministra spraw wewnętrznych z dnia 10 V 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, k. 30. W podrozdziale „E” („Mikrofilmowanie dokumentów archiwalnych”) zapisano, że „zasady i tryb postępowania przy mikrofilmowaniu dokumentów, ewidencjonowaniu i przechowywaniu mikrofilmów określają odrębne przepisy”. Powyższe zarządzenie w miarę upływu lat było aktualizowane, a w 1985 r. zastąpiono je Zarządzeniem nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych. W rozdziale XI zatytułowanym „Mikrofilmowanie i komputeryzacja materiałów archiwalnych” zawarto szerszą instrukcję postępowania: „§ 80. Filmowaniu podlegają materiały kategorii «A» posiadające trwałe znaczenie ze względu na swą wartość operacyjną, polityczną, społeczną i gospodarczą zarówno dla państwa, jak i resortu spraw wewnętrznych, oraz dokumenty kategorii «B» posiadające okresową wartość operacyjną i polityczną, których okres przechowywania nie jest krótszy niż B-10. 2. Materiały kategorii «B» po sfilmowaniu podlegają komisijnemu zniszczeniu, o ile nie przedstawiają wartości dowodowej. Okres przechowywania tych dokumentów określa wykaz akt. 3. Na każdą sfilmowaną sprawę sporządza się oddzielną kartę kieszeniową (jacket), z której dokonuje się reprodukcji filmu – mikrofiszę diazo. 4. Mikrofilm należy rejestrować w specjalnie założonych księgach ewidencyjnych, prowadzonych dla każdego rodzaju akt oddzielnie, nadając mu numer akt archiwalnych. 5. Mikrofilm udostępnia się na takich samych zasadach jak materiały archiwalne. § 81. Informacje zawarte na dyskach, taśmach magnetycznych, z uwagi na to, że są powtórzeniem wiadomości zawartych w innych dokumentach, zalicza się do kategorii «B». Kasowanie informacji komputerowych następuje po utracie przez nie praktycznego znaczenia. Decyzję o kasowaniu określają odrębne przepisy”. *Ibidem*, t. 3/10, Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, k. 31–32. W tej instrukcji po raz pierwszy wyraźnie stwierdzono, że rejestrując mikrofilm w księdze ewidencyjnej, należy mu nadać numer akt archiwalnych, a nie kolejny numer z księgi.

²² AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne dot. selekcjonowania dokumentów do mikrofilmowania, 9 IV 1975 r., k. 3–5.

²³ Mirosław Milewski (ur. 1 V 1928 r. w Lipsku). Odbył trzymiesięczną służbę w Armii Czerwonej. Delegowany służbowo: od 10 III 1969 r. do 18 III 1969 r. i od 16 XII 1970 r. do 19 XII 1970 r. do ZSRR, od 16 VI 1969 r. do 20 VI 1969 r. do Bułgarii, od 6 XII 1970 r. do 13 XII 1970 r. na Węgry. Od 1981 r. w KC PZPR, usunięty z Biura Politycznego KC PZPR w konsekwencji afery „Żelazo”. Jako funkcjonariusz „bezpieki” pełnił następujące funkcje: od października 1944 r. wywiadowca PUBP w Augustowie, od marca 1945 r. sekretarz PUBP w Augustowie. Od sierpnia 1945 r. referent Sekcji 1 MUBP w Białymstoku, od stycznia 1946 r. sekretarz, referent, a następnie st. referent WUBP w Białymstoku. W lutym 1948 r. skierowany na roczny kurs przeszkolenia oficerów w CW MBP w Legionowie. Od kwietnia 1949 r. kierownik Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Białymstoku, od czerwca 1951 r. zastępca naczelnika Wydziału IV, od marca 1953 r. naczelnik Wydziału IX, a od września 1954 r. naczelnik Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Białymstoku. Od kwietnia 1955 r. w Warszawie, w której pełnił funkcje:

do filmowania kierować się miano: wartością dokumentów pod względem operacyjnym, rodzajem dokonanego przestępstwa, przydatnością TW do dalszej współpracy. Przy analizie teczek personalnych osobowych źródeł informacji miano zaś brać pod uwagę: wiek, wykształcenie, zawód, znajomość języków obcych, możliwości wykorzystania do określonych spraw, zainteresowania, walory osobiste.

Wśród podstawowych dokumentów wyznaczonych do skopiowania wymieniono: ankietę personalną i życiorys, raport o zezwolenie na pozyskanie, raport z przeprowadzonej rozmowy, raport z pozyskania, zobowiązanie, umowę, charakterystyki, pokwitowania pieniężne, hasło do nawiązania kontaktu, przedsięwzięcia operacyjne, raport o wyeliminowaniu.

Niezależnie od tego w przypadku cenniejszych akt OZI należało dodatkowo typować np.: dokumenty, które służyły do rozpracowań ośrodków wywiadowczych, instrukcje szkoleniowe TW, ważniejsze przedsięwzięcia zmierzające do inwigilacji wrogich ośrodków przez wprowadzenie do nich TW itp.²⁴ Z materiałów zastrzeżonych, zdeponowanych w archiwum do 1965 r., miano wykonywać głównie kopie najważniejszych dokumentów wyszczególnionych w wykazie, natomiast akta złożone do archiwum po 1965 r. zalecano utrzymywać w całości, z wyjątkiem dokumentacji techniki operacyjnej, jeśli nie była podstawą założenia sprawy. W całości mikrofilmowane miały być również te czki złożone do archiwum po 1970 r. Z kolei w sprawach operacyjnych, obiektowych, zagadnieniowych i środowiskowych oraz przestępstw szczególnej wagi utrwalane na taśmach filmowych miały być dokumenty mające wartość operacyjną. Przed filmowaniem ze wszystkich spraw miały być wyłączone duplikaty, pisma przewodnie, dokumenty techniki operacyjnej i materiały nieprzedstawiające żadnej wartości w sprawie.

Kolejne wytyczne w kwestii wykonywania reprodukcji ukazały się w sierpniu 1977 r. i dotyczyły przygotowania do filmowania tylko jednego rodzaju archiwaliów – dokumentów z serii akt postępowań przygotowawczych (oznaczonych sygn. III)²⁵. Z akt śledczych kategorii „A” zalecano kwalifikować do filmowania wszystkie dokumenty, wyłączając duplikaty, pisma przewodnie, brudnopisy, druki pomocnicze (areszt wyda/przyjmie), a z materiałów kategorii „B” tylko podstawowe dokumenty. W całości miały być znów filmowane materiały zastrzeżone²⁶. W wytycznych wprowadzono zapis – nieobecny we wcześniejszych instrukcjach – z którego wynikało, że j.a. złożone do archiwum po 1965 r. nie podlegają zniszczeniu.

Dwa lata później wydano Wytyczne w sprawie opracowywania i selekcji dokumentów z zespołu akt operacyjnych sygnatura II do filmowania z dnia 7 czerwca 1979 r.²⁷

naczelnik Wydziału IV WUdsBP, II zastępca komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa KW MO, od stycznia 1957 r. zastępca naczelnika Wydziału III KW MO, od września 1959 r. naczelnik Wydziału II Departamentu III MSW, od listopada 1962 r. zastępca dyrektora Departamentu I MSW, od stycznia 1969 r. dyrektor Departamentu I, od stycznia 1971 r. wiceminister, a od października 1980 r. do lipca 1981 r. minister spraw wewnętrznych. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 6 XII 2011 r.).

²⁴ AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne dot. selekcjonowania dokumentów do mikrofilmowania, 9 IV 1975 r., k. 3–5.

²⁵ *Ibidem*, Wytyczne dot. przygotowania dokumentów z zespołu akt postępowań przygotowawczych do filmowania z sierpnia 1977 r., k. 7–9.

²⁶ Klauzulę „Zastrzeżone” nadawano materiałom archiwalnym, których ujawnienie mogłoby spowodować szkodę dla pracy operacyjnej SB.

²⁷ AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne w sprawie opracowywania i selekcji dokumentów z zespołu akt operacyjnych sygnatura II do filmowania z dnia 7 VI 1979 r., k. 10–13.

Powtórzone w nich – tym razem dla akt o sygnaturze II – że akta złożone do archiwum po 1965 r. nie podlegają zniszczeniu oraz że materiały zastrzeżone filmuje się w całości, z wyjątkiem duplikatów, dokumentacji techniki operacyjnej („B”, „T”, „W”), chyba że ta dokumentacja nie była podstawą założenia sprawy²⁸.

Najwięcej wskazówek w sprawie kwalifikowania akt do filmowania wydano w sumie dla osobowych źródeł informacji. W kolejnych wytycznych (z 3 listopada 1980 r.) zaznaczono, by teczki personalne posiadające kategorię „A” mikrofilmować w całości, niezależnie od okresu złożenia ich do archiwum, a z teczek personalnych, mających kategorię „B” i złożonych do archiwum w latach 1945–1970, mikrofilmować tylko wyselekcjonowane dokumenty w ściśle określonej kolejności, a nie według układu z teczki²⁹.

Teczki personalne kategorii „B”, złożone do archiwum po 1970 r., miały być mikrofilmowane w całości tylko w wypadku, gdy TW określano jako wciąż przydatnego do dalszej współpracy; należało zwracać przy tym uwagę na to, czy dokument miał wartość pod względem operacyjnym. Podobnie miano kwalifikować teczki personalne (również zakwalifikowane do kategorii „B”) kandydatów na TW. Jeśli chodzi o teczki personalne kategorii „B” częściowo już wybrakowane wcześniej, gdy istniały już tylko składki dokumentów, miano je również mikrofilmować w całości.

Do mikrofilmowania kwalifikować należało wszystkie dokumenty (zarówno oryginał, jak i maszynopis, według załączonego wykazu zagadnień) z teczek pracy o wieczystym okresie przechowywania. Odstąpić od mikrofilmowania teczek pracy kategorii „A” można było tylko w przypadku braku wartości operacyjnej materiałów, zachowania jedynie notatek służbowych z nieodbytych spotkań, dokumentów techniki operacyjnej, grafików spotkań.

Z teczek pracy kategorii „B”, złożonych w archiwum w latach 1945–1970, mikrofilmowaniu należało poddać jedynie tylko poszczególne dokumenty, mające wartość operacyjną. Wszystkie dokumenty o wartości operacyjnej z teczek pracy kategorii „B”, złożonych w archiwum po 1970 r., miały być także zachowane na taśmie mikrofilmowej. Wyłączaniu tradycyjnie podlegały duplikaty, pisma przewodnie, dokumenty techniki operacyjnej, brudnopisy i druki pomocnicze.

Kolejne wytyczne dyrektora Biura „C” w sprawie mikrofilmowania, m.in. akt OZI, ukazały się w 1983 r.³⁰ Zapisano w nich, że filmowaniu podlega dokumentacja mająca kategorię „A”, o trwałym znaczeniu ze względu na wartość operacyjną, polityczną,

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, Wytyczne dot. mikrofilmowania akt osobowych źródeł informacji z 3 XI 1980 r., k. 14–18. Pracownicy archiwum zostali poinstruowani, by przy opracowaniu i kwalifikacji do filmowania akt kategorii „A” wyszczególnić dokumenty charakteryzujące całość sprawy, a więc: postanowienie o założeniu sprawy, notatki o przebiegu rozpracowania, wyjaśnienia własne figurantów, streszczenia materiałów, postanowienia o zamknięciu (zakoczeniu) sprawy i przekazaniu materiałów do archiwum, a następnie sfilmować je na początku.

³⁰ AIPN Po, 06/303, t. 133, k. 25–29; AIPN Po, 060/270, k. 5–9. W obu tych j.a. znajdują się Wytyczne dyrektora Biura „C” MSW w sprawie filmowania dokumentacji operacyjnej i udostępniania mikrofilmów jednostkom operacyjnym z 1983 r. Z 10 II 1983 r. pochodzą wytyczne do brakowania akt wyeliminowanych OZI, gdzie jako ciekawostkę można zacytować podstawową zasadę, jaką mieli się kierować pracownicy archiwów SB, w tym funkcjonariusze Wydziału „C” KW MO w Poznaniu: „Analizując materiały, należy kierować się zdrowym rozsądkiem, nie wszystko można przewidzieć w chwili obecnej. Do każdej sprawy należy podchodzić indywidualnie”. AIPN Po, 060/270, Wytyczne do brakowania materiałów sieci, 10 II 1983 r., k. 1–2.

społeczną i gospodarczą zarówno dla państwa, jak i dla resortu spraw wewnętrznych, a także dokumentacja kategorii „B” posiadająca okresową wartość operacyjną i polityczną.

Do mikrofilmowania wyznaczono następujące rodzaje akt: teczki personalne byłych OZI (sygnatura I), akta postępowań przygotowawczych (sygnatura III), akta rozpracowań operacyjnych (sygnatura II), akta obiektowo-operacyjne (sygnatura IV), akta ogólnoooperacyjne, akta osobowe byłych pracowników SB i MO, pracowników cywilnych i ORMO. W uwagach do poszczególnych rodzajów akt wytyczne te precyzowały, jakie dokumenty należy zmikrofilmować. Akta kategorii „B” po sfilmowaniu miały zostać wybrakowane. Nie mikrofilmowano natomiast akt: a) o okresie przechowywania krótszym niż pięć lat, b) prowadzonych na osoby podejrzane o wrogą działalność, c) spraw, które ze względu na znikomą szkodliwość czynu figurantów zostały zaniechane i złożone do archiwum, d) złożonych przez jednostki administracyjne (m.in. akt osób opiniowanych do spraw MOB, ubiegających się o dokumenty niezbędne do zatrudnienia na statkach dalekomorskich i zezwolenia na posiadanie broni), e) wytworzonych przez jednostki paszportowe, f) akt sądowych złożonych w depozyt do archiwum KW MO/WUSW³¹.

Dodatkowo pracownicy poszczególnych archiwów wyjechali do MSW na konsultacje w sprawie wprowadzonych uregulowań. W notatce służbowej z wyjazdu doprecyzowano, co należy np. wyeliminować z akt o sygnaturze I. Wybrakowaniu nie podlegały akta TW wywodzących się ze środowisk naukowo-twórczych i różnych wyznań religijnych, materiały kategorii „A” oraz j.a. spraw dotyczących inwigilacji i stosowania represji z powodów politycznych i działalności niepodległościowej członków podziemia po zakończeniu wojny. Nie podlegały również wybrakowaniu te akta, którymi interesowały się jednostki operacyjne po 1972 r.³²

Ostatnie odnalezione regulacje pochodzą z 1984 r. i dotyczą mikrofilmowania akt kategorii „B” z serii³³ akt OZI (sygnatura I). Według nich mikrofilmować należało: teczki personalne byłych TW, które posiadały kategorię „B-10” (taki mikrofilm miał mieć wówczas kat. „B-20”), teczki kandydatów na TW przydatnych do ewentualnego pozyskania (taki mikrofilm miał mieć kat. „B-10”). Odstąpiono natomiast od mikrofilmowania: akt kategorii „B-5” (i mniejszej), teczek kandydatów na TW nieprzydatnych do dalszego wykorzystania, akt kontaktów informacyjnych, teczek personalnych OZI wyeliminowanych z powodu zgonu oraz teczek wyeliminowanych właścicieli MK i LK³⁴.

Przed przystąpieniem do mikrofilmowania pracownicy archiwum musieli – w oparciu o odpowiednie zarządzenia i wytyczne – przeprowadzić kwalifikację materiałów do zmikrofilmowania. Taki wykaz dokumentów akceptował naczelnik wydziału „C” danego KW MO/WUSW. W zachowanych do dziś j.a., które w swoim czasie skopiowano na taśmie filmowej, można odnaleźć krótkie notatki służbowe o mikrofilmowaniu akt. Poza podaną sygnaturą akt i datą wykonania kopii, informacją o wyłączeniu przed zmikrofilmowaniem i zniszczeniu wszelkich pism przewodnich, duplikatów oraz

³¹ AIPN Po, 060/270, Wytyczne do brakowania materiałów sieci, 10 II 1983 r., k. 1–2.

³² AIPN Po, 06/303, t. 133, Notatka z wyjazdu służbowego do Warszawy w dniach 2–3 XI 1983 r., k. 23–24.

³³ W nomenklaturze (i przepisach) SB były to zespoły, ale stosowanie tego terminu współcześnie nie ma uzasadnienia.

³⁴ AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne w sprawie mikrofilmowania akt kategorii „B” osobowych źródeł informacji (Zespół I), 4 IV 1984 r., k. 30a.

dokumentów techniki operacyjnej, zawierają one dane o rodzaju zarządzenia i numerze decyzji, na podstawie której czynność tę wykonano, oraz parafę pracownika archiwum.

Od strony technicznej całe przedsięwzięcie wyglądało w następujący sposób. Do każdej filmowanej sprawy należało sporządzić oddzielną kartę kieszeniową (jacket), z której następnie wykonywano mikrofiszę diazo. Mikrofilmy rejestrowano w specjalnie założonych w tym celu księgach ewidencji, prowadzonych dla każdego rodzaju akt spraw oddzielnie.

Przez pewien okres numerem (sygnaturą) mikrofiszy był kolejny numer w księdze ewidencyjnej. Jednak w sierpniu 1984 r., podczas narady zespołów archiwalnego i filmującego w Warszawie, wprowadzono nowe ujednolicone zasady opracowania i filmowania akt spraw. Podnosząc konieczność jak najszybszego zmikrofilmowania nowo wpływających do archiwum materiałów posiadających przydatność operacyjną, zaproponowano, aby filmować je na bieżąco i powstałej kopii nadawać sygnaturę z dokumentacji aktowej, np. mikrofilm wykonany z materiałów o sygn. 100/I posiadałby sygn. 100/1³⁵. Różnica miała sprowadzać się zatem do zapisu symbolu oznaczającego rodzaj materiałów operacyjnych: cyfrą rzymską w przypadku wersji papierowej akt i arabską w odniesieniu do kopii. Na wspomnianej naradzie postanowiono także, by odtąd pierwszym dokumentem w sprawie była zawsze notatka informacyjna, do której oprócz dotychczasowych danych ewidencyjno-archiwalnych nanoszona powinna być kategoria akt i sygnatura mikrofilmu³⁶.

Z odrębnych zapisków jednego z funkcjonariuszy wynika, iż polecono na bieżąco filmować materiały w pierwszej kolejności z serii akt oznaczonych sygnaturą I (nową), a następnie sygnaturą I (stara) i dalej analogicznie w przypadku sygnatury II i III nowej i starej³⁷. Po sfilmowaniu akta kategorii „B” niszczone³⁸. Zniszczenie akt należało odno-

³⁵ Usankcjonowało to Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r.

³⁶ AIPN Po, 060/270, Notatka służbowa dot. trybu postępowania ze sprawami nowo wpływającymi do archiwum Wydziału „C” i wydziałów „C” WUSW, 6 VIII 1984 r., k. 10–11. Na naradzie postanowiono od 15 VIII 1984 r. w Wydziale II Biura „C” rozpocząć na bieżąco filmowanie nowo wpływających j.a., natomiast w wydziałach „C” poszczególnych WUSW od 1985 r., po uprzednim przeszkoleniu pracowników w mikrofilmowaniu dokumentacji.

³⁷ *Ibidem*, Wytyczne dyrektora Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie filmowania dokumentacji operacyjnej i udostępniania mikrofilmu jednostkom operacyjnym, k. 6. Miano sygnatury starej nadano zbiorowi mikrofilmowanych akt, które od jakiegoś czasu były już złożone w archiwum. Natomiast mianem sygnatury nowej określano zbiór nowo wpływających do archiwum akt, które mikrofilmowano na bieżąco.

³⁸ Kwestię mikrofilmowania akt powinno rozważać się jednocześnie ze sprawą brakowania akt. Pierwszy raz w 1983 r. wyraźnie stwierdzono, że akta kategorii „B” po sfilmowaniu podlegają komisijnemu zniszczeniu, „uwzględniając specyfikę pracy danej jednostki”. Z tego samego roku pochodzą Wytyczne do brakowania materiałów wyeliminowanych osobowych źródeł informacji. Przy wyznaczaniu spraw OZI do niszczenia archiwum mieli stosować trzy kategorie kwalifikacji akt. W kategorii I pozostawiano materiały i mikrofilmy, gdy do teczki personalnej lub pracy TW zostały dołączone nowe materiały przez jednostki operacyjne, w latach 1970–1980 wyeliminowanymi TW interesowały się jednostki i wypożyczały teczki do celów operacyjnych (nie dotyczyło to celów opiniodawczych i MOB). W kategorii II nakazywano zniszczyć materiały, ale pozostawić mikrofilm, a sytuacja powyższa dotyczyła TW, którzy mogli być podjęci do dalszej współpracy ze względu na wiek, posiadane wyższe wykształcenie, specjalistyczne zawody lub ciekawe miejsca pracy, a także znajomość języków. W kategorii III należało zniszczyć materiały i mikrofilm. Dotyczyło to sieci, która nie przedstawiała wartości operacyjnej, m.in. ze względu na niski poziom intelektualny, wiek lub chorobę psychiczną TW, odmowę współpracy z SB, dezinformację, zdemoralizowanie TW (np. alkoholizm). Do tej kategorii

tować w odpowiedniej karcie ewidencyjnej. Według wytycznych z sierpnia 1977 r. należało wypisać kartę E-16³⁹: „Materiały ... /III zostały zniszczone jako bezwartościowe. Proszę skreślić z ewidencji Wydziału II Biura «C» MSW”⁴⁰, a następnie przesłać ją do Wydziału III Biura „C” MSW. W uregulowaniach z 1979 r. używano podobnej formuły: „Na materiały zakwalifikowane w całości do zniszczenia należy wypisywać na wszystkich figurantów (rejestrowanych) karty E-16 do Wydziału III Biura «C» MSW – poprzez skorowidz Wydz[iału] II”⁴¹. Tą kartą prostowano również ewentualne błędy w zarejestrowaniu figurantów w wydziałach II i III Biura „C” MSW. Natomiast osoby figurujące w dopiero co sfilmowanej sprawie, które nie zostały zarejestrowane, miały być wprowadzone kartą E-14 do kartoteki Wydziału III oraz skorowidza Wydziału II Biura „C” MSW.

W wymienionych już wcześniej wytycznych w sprawie mikrofilmowania akt z grudnia 1983 r. podkreślono nakaz powiadomienia Wydziału III Biura „C” o wybrakowaniu materiałów (kartą E-16). Podawano w niej numer zniszczonego mikrofilmu, a w przypadku jego pozostawienia kwalifikację, czyli kategorię „A”, lub rok brakowania. Wykonane mikrofilmy, według tego samego normatywu, należało przechowywać od 10 do 30 lat, licząc od daty sfilmowania i kierując się wartością i przydatnością sfilmowanych dokumentów. Mikrofilmom, na których utrwalono dokumenty o wieczystej wartości operacyjnej, politycznej i historycznej, nadawano kategorię „A”. Wszystkie utworzone kopie wypożyczano na takich samych zasadach jak dokumentację archiwalną⁴².

zaliczano wszystkich kandydatów na TW oraz kontakty służbowe i kontakty poufne. Wytyczne te (z 10 II 1983 r.) poprawione zostały już miesiąc później, bo 22 III 1983 r. W nowych wskazówkach pozostawiono jedynie niezmienną kategorię III. Przy kategorii I podano teraz, że pozostawić należy zarówno akta papierowe i mikrofilm tylko wtedy, gdy w tych pierwszych będą dokumenty oryginalne lub historyczne, czyli materiały kategorii „A” – zgodnie z poz. 590 „teczki personalne i te czki pracy wyeliminowanych TW, jeżeli brali udział w rozpracowaniach spraw charakteru politycznego”. W takim wypadku nie wypisywano kart E-16. W kategorii II polecano pozostawić mikrofilm, ale zniszczyć materiały po 10 latach, gdy dotyczyło to osób urodzonych po 1920 r., i w zależności od wartości operacyjnej materiałów mikrofilm zachowany miał być wówczas przez 30 lat. Natomiast gdy dotyczyło to TW: różnych narodowości, wywodzących się ze środowisk twórczych lub wyznań religijnych, przebywających za granicą oraz cudzoziemców w zależności od wieku oraz przydatności dla jednostek operacyjnych, TW – kurierów operacyjnych i aktywnych członków partii, mikrofilm miał być pozostawiony jedynie na 10–20 lat. Tyle czasu miano też pozostawić materiały w przypadku, gdy w latach 1970–1982 danymi dokumentami interesowały się jednostki operacyjne oraz jeżeli po 1970 r. dostały one do akt dodatkowe materiały, TW emigrantów urodzonych po 1920 r., konsultantów oraz TW – dobrych specjalistów w specyficznych zawodach. Zob. AIPN Po, 060/270, Wytyczne do brakowania materiałów wyeliminowanych osobowych źródeł informacji, k. 3–4.

³⁹ Wzory kart ewidencyjnych, w tym karty E-16 zob. AIPN Po, 078/17, Wzory druków wykorzystywanych w pracy Wydziału „C” KW MO. Kartą E-16 zgłaszano dodatkową informację o zarejestrowanej dotychczas osobie, na jej odwrocie miano umieścić dodatkową informację, awers – to dane personalne figuranta; w te czce Wzorów druków znajduje się też karta dotycząca sfilmowanych akt (podzielona jest na część, nr karty), widnieją na niej rubryki: nr archiwalny akt, nazwisko i imię, sfilmowano następujące dokumenty – kwestionariusz, zobowiązanie, charakterystykę, raport o wyeliminowaniu. Kartę tę dołączono też do wytycznych z 1980 r. Zob. AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne dot. mikrofilmowania akt osobowych źródeł informacji, 3 XI 1980 r., k. 18.

⁴⁰ AIPN Po, 06/303, t. 133, Wytyczne dot. przygotowania dokumentów z zespołu akt postępowań przygotowawczych do filmowania z sierpnia 1977 r., k. 9.

⁴¹ *Ibidem*, Wytyczne dyrektora Biura „C” MSW w sprawie filmowania dokumentacji operacyjnej i udostępniania mikrofilmu jednostkom operacyjnym, k. 28.

⁴² *Ibidem*, k. 29.

Kolejne zmiany w sposobie powiadamiania na kartach ewidencyjnych o mikrofilmowaniu nastąpiły w 1984 r., gdy zaczęto wypełniać karty E-14 według nowego wzoru. Od tej pory miano na nich nanosić dane dotyczące roku brakowania materiałów i mikrofilmu⁴³.

Pierwsze informacje o uruchamianiu fotolaboratorium w Wydziale „C” KW MO w Poznaniu pochodzą z 1980 r. W raporcie z 4 października naczelnik Wydziału „C” KW MO w Poznaniu mjr A. Dworecki zwrócił się z prośbą do komendanta wojewódzkiego o wyrażenie zgody na zakup niezbędnych do prac urządzeń⁴⁴. Z tego okresu pochodzi też wniosek w sprawie pozyskania klaseru odpowiedniego do przechowywania mikrofilmów, co też, biorąc pod uwagę specyficzne warunki przechowywania zmikrofilmowanych kopii, wskazywałoby pośrednio na fakt, że wcześniej na stanie archiwum KW MO w Poznaniu nie było żadnych mikrofilmów.

Ciekawą informację zawarto w piśmie naczelnika Wydziału „C” KW MO w Poznaniu ppłk. Alojzego Dworeckiego⁴⁵ z 5 stycznia 1982 r. do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie płk. Zdzisława Bilskiego⁴⁶, które przesłano w odpowiedzi

⁴³ AIPN Po, 060/270, Notatka służbowa dot. trybu postępowania ze sprawami nowo wpływającymi do archiwum Wydziału II Biura „C” i wydziałów „C” WUSW, 6 VIII 1984 r., k. 10.

⁴⁴ AIPN Po, 06/303, t. 133, Raport, 4 X 1980 r., k. 41.

⁴⁵ Alojzy Dworecki (ur. 7 VI 1936 r. w Paulinie). W 1964 r. ukończył Oficerski Kurs Specjalistyczny Biura Śledczego SB MSW w Legionowie, a w latach 1976–1977 kurs specjalistyczny w Wyższej Szkole KBP przy Radzie Ministrów KGB. W latach 1962–1970 był oficerem śledczym Wydziału Śledczego SB KW MO w Poznaniu, następnie w latach 1971–1975 inspektorem Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Poznaniu, w latach 1975–1977 obejmował stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału III SB KW MO w Poznaniu, w latach 1977–1987 naczelnika Wydziału „C” SB KW MO w Poznaniu, a od 1987 r. naczelnika Wydziału Inspekcji WUSW w Poznaniu. AIPN Po, 654/19, t. 1–2; AIPN Po, 654/20.

⁴⁶ Zdzisław Stanisław Bilski (ur. 28 VI 1924 r. w Łodzi). Karierę w organach bezpieczeństwa rozpoczął 27 VIII 1945 r. od stanowiska kuriera. Miesiąc później został ekspedytorem poczty specjalnej WUBP w Gdańsku, a 1 IX 1948 r. rachmistrzem poczty specjalnej Wydziału II WUBP w Gdańsku. 1 VII 1950 r. zaczął pracować jako referent Wydziału II WUBP w Gdańsku najpierw w Sekcji 5, od czerwca 1951 r. w Sekcji 2, a od 1 III 1952 r. w Sekcji 1. Dwa miesiące później był już st. referentem Wydziału II WUBP w Gdańsku, najpierw w Sekcji 2, a dwa tygodnie później w Sekcji 1. Od 1 XII 1952 r. sprawował ponownie stanowisko referenta Sekcji 1 Wydziału II WUBP w Gdańsku. 1 IX 1953 r. został referentem Sekcji 5 Wydziału I Departamentu II MBP, a 1 V 1954 r. referentem Sekcji 3 tegoż wydziału, by po dwóch miesiącach objąć tam stanowisko st. referenta. W tym samym roku rozpoczął dwuletni kurs przeszkolenia oficerów BP w CW MBP w Legionowie, następnie w Szkole nr 2 OS KdsBP w Gdańsku. W lipcu 1956 r. był do dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia. Od 7 VIII 1956 r. sprawował stanowisko oficera operacyjnego Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu VI KdsBP, a od 1 X 1956 r. oficera sprawozdawczego Działu Statystyczno-Sprawozdawczego Departamentu X. Od grudnia 1956 r. do czerwca 1961 r. był kolejno: referentem oraz oficerem ewidencji operacyjnej Sekcji 2 Wydziału II Biura Ewidencji MSW, następnie Sekcji 2 Wydziału II Biura „C” MSW. 1 VII 1962 r. został kierownikiem Sekcji 1 Wydziału II Biura „C” MSW, a od 1 XI 1965 r. st. oficerem ewidencji operacyjnej Wydziału II Biura „C” MSW. 1 V 1968 r. został mianowany zastępcą naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW. Od 17 VII 1978 r. do 5 IV 1990 r. był naczelnikiem Wydziału II Biura „C” MSW. W 1945 r. brał udział w „walce z bandami i reakcyjnym podziemiem”. Od 8 IV 1970 r. do 20 VI 1970 r. przeszedł Kurs Doskonalenia Kadr Kierowniczych SB. Delegowany służbowo: od 14 III 1971 r. do 20 III 1971 r. do Wielkiej Brytanii; od 25 III 1973 r. do 8 IV 1973 r. do RFN, od 14 X 1973 r. do 18 XI 1973 r. do Monachium; od 18 III 1974 r. do 20 III 1974 r. do Berlina; od 26 V 1974 r. do 31 V 1974 r. do Moskwy; od 11 XI 1974 r. do 16 XI 1974 r. do Kolonii; od 28 V 1978 r. do 11 VI 1978 r., od 16 IX 1979 r. do 23 IX 1979 r., od 17 X 1986 r. do 22 X 1986 r. oraz od 19 III 1988 r. do 24 III 1988 r. do RFN. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 7 IV 2014 r.).

na zapytanie w sprawie przebiegu mikrofilmowania dokumentacji aktowej. Wynika z niego, że pracownicy archiwum nie wykonywali wspomnianych prac z następujących powodów: absencji chorobowej pracowników, wykorzystywania w 1982 r. przy okazji różnych działań operacyjnych wielu funkcjonariuszy Wydziału „C”, a także akcji brakowania dokumentów⁴⁷. „Rozpoczęcie prac mikrofilmowania – pisał Dworecki – przy aktualnej obsadzie kadrowej planujemy w drugim kwartale 1983 r., po zakończeniu brakowania akt, których okres przechowywania upłynął, oraz akt bezwartościowych”⁴⁸. Można się domyślać, że wpływ na wstrzymanie procesu mikrofilmowania dokumentów miała również ówczesna sytuacja w kraju, wprowadzenie stanu wojennego i co za tym idzie, przesuwanie funkcjonariuszy do innych zadań.

Kadry archiwum stanowili funkcjonariusze pozbawieni przygotowania zawodowego do wykonywanej pracy. Z tego też powodu najpierw musieli nauczyć się techniki mikrofilmowania, o czym świadczą informacje z notatki służbowej z 6 sierpnia 1984 r.⁴⁹ oraz zapiski pracownika zajmującego się mikrofilmowaniem w WUSW w Zielonej Górze⁵⁰. Być może mikrofilmowania pracowników archiwum, tak jak w latach sześćdziesiątych, uczyli koledzy z Wydziału Techniki Operacyjnej⁵¹.

Ciekawie przedstawiają się również kwestie wprowadzenia do użytku mikrokopii i akceptowania nowego nośnika informacji przez pracowników KW MO/WUSW w Poznaniu. Można by postawić pytanie, dlaczego funkcjonariusze SB woleli wypożyczać do pracy dokumentację aktową niż mikrofiszę? Czy było to spowodowane siłą przyzwyczajenia, nieufnością do nowinek technicznych, a może wpływ na to miały trudności z zapatrzeniem w czytniki. W każdym razie wielka akcja kupowania i rozdzielania czytników dla poszczególnych wydziałów WUSW oraz RUSW w Wielkopolsce miała miejsce w latach 1985–1986.

W piśmie z 9 maja 1985 r. dyrektor Biura „C” w Warszawie płk Kazimierz Piotrowski⁵² zwrócił się z prośbą do zastępcy szefa WUSW w Poznaniu płk. Mieczysława

⁴⁷ Jako ciekawostkę można podać, że w 1982 r. w archiwum Wydziału „C” KW MO w Poznaniu wybrakowano 165 644 dokumenty techniki operacyjnej oraz 12 333 j.a. AIPN Po, 06/303, t. 133, Pismo do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW, 5 I 1983 r., k. 1.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ AIPN Po, 060/270, Notatka służbowa dot. trybu postępowania ze sprawami nowo wpływającymi do archiwum Wydziału II Biura „C” i wydziałów „C” WUSW, 6 VIII 1984 r., k. 10–11.

⁵⁰ *Ibidem*, k. 5. Odrębne zapiski wykonane przez funkcjonariusza na odwołanie wytycznych dyrektora Biura „C” MSW: „1) Pierwszy dok., który filmujemy, jest notatką informacyjną, 2) karta uniwersalna E-14, 3) zgodnie ze spisem zawartości albo kolejno ważniejsze dokumenty (wykaz kontakt. kronika, wykaz osób to najpierw filmujemy), 4) ostatni dokument to «koniec». Po sfilm. sprawy jest jacketowanie, tj. wkładanie do karty kieszeniowej po 48 godz. Ewidencja mikrofilmów – można wpisywać do ks. ewid. po sfilmowaniu lub przy jacketowaniu”. W tych samych notatkach zaznaczono, że w księdze ewidencji przy sprawach nowo przyjętych są następujące rubryki, w których należy wpisywać: Lp. – nr archiwalny, Nazwa zespołu – nazwisko i imię, Nr archiwalny – rok brakowania mikrofilmu, ołówkiem (jeśli zniszczono materiały, to należało wpisać materiały zniszczono), Data wykonania mikrofilmu, Liczba klatek (razem z opisem „koniec”), Liczba jacketów, Zastrzeżone – wydział i data, Uwagi – podać kraj, gdy osoba mieszka za granicą, zmarł, dodatkowe informacje, zniszczenie filmu.

⁵¹ Wydział Techniki Operacyjnej, poza instalowaniem i eksploatacją aparatury podsłuchowej i podglądowej, miał również za zadanie wytwarzanie dokumentów do celów operacyjnych. Z tego powodu wyposażony był w odpowiednią aparaturę i niezbędne laboratorium.

⁵² Kazimierz Piotrowski (ur. 25 IX 1929 r. w Przedeczcu). W latach 1945–1948 był członkiem ZWM, od 1948 r. do 1951 r. ZMP, od 1955 r. w PZPR, w 1948 r. rozpoczął Roczny Kurs Przeszkolenia

Chęcińskiego⁵³ o odebranie do końca maja 1985 r. 6 czytników, które zostały mu przydzielone, „realizując zatwierdzone przez kierownictwo MSW założenia dotyczące wdrażania mikrofilmu w pracy bieżącej”⁵⁴. Wymieniony sprzęt sugerowano przekazać wydziałom operacyjnym w WUSW w Poznaniu, które korzystały z materiałów archiwalnych. W raporcie z 15 maja 1985 r. zawarto propozycję, by przydzielić je wydziałom: II, III, III-1, IV, V i VI.

Z kolei w piśmie WUSW w Poznaniu do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW z 26 listopada 1985 r. wystosowano prośbę o dalsze 11 czytników. Przydzielono je w styczniu 1986 r. Oprócz wymienionych 6 komórek organizacyjnych niezbędny sprzęt do 1990 r. w pionie MO miały wydziały Kryminalny i do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi oraz RUSW w: Gnieźnie, Śremie, Wrześni, Nowym Tomysłu, Obornikach, Szamotułach, Środzie i Poznaniu. W sumie w jednostkach SB na terenie Wielkopolski używano 17 czytników⁵⁵.

W zespole akt WUSW w Poznaniu zachowały się wykazy statystyczne dotyczące mikrofilmowania dokumentów w miejscowym Wydziale „C”⁵⁶. Pierwsze zostało wykonane na koniec 1983 r. Zestawienia sporządzone w latach 1983–1985 są bardzo enigmatyczne i zawierają jedynie informacje, ile było mikrofilmowanych: spraw, klatek, jacketów i diazo w danym roku kalendarzowym, a także jego podsumowanie. Ten stan rzeczy obrazują tabele nr. 2–3⁵⁷.

Politycznego, w latach osiemdziesiątych był przewodniczącym DKKP MSW, członkiem WKKP, a następnie WKKR Komitetu Warszawskiego PZPR; jako funkcjonariusz „bezpieki” pełnił następujące funkcje: od 1951 r. był mł. referentem, referentem i inspektorem Wydziału I Departamentu II MBP, od 1955 r. st. referentem, kierownikiem i st. oficerem sprawozdawczym Działu Statystyczno-Sprawozdawczego KdsBP, od 1956 r. kierownikiem Działu Ewidencji Specjalnej w Biurze Ewidencji Operacyjnej MSW, w 1957 r. został naczelnikiem Wydziału I Biura „C” MSW, w latach 1972–1979 był zastępcą dyrektora, a w latach 1979–1990 dyrektorem Biura „C” MSW. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 15 XI 2011 r.).

⁵³ Mieczysław Chęciński (ur. 30 VI 1941 r. w Szemborowie). W kwietniu 1964 r. odbył kurs dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB w CW MSW w Legionowie, następnie w 1967 r. ukończył Roczną Oficerską Szkołę Operacyjną SB w CW MSW w Legionowie; od 31 VIII 1974 r. do 9 VI 1975 r. odbył kurs specjalny w Wyższej Szkole KGB w Moskwie. Delegowany służbowo: od 13 III 1976 r. do 17 III 1976 r. do NRD, od 11 IX 1979 r. do 21 IX 1979 r. do Czechosłowacji; jako funkcjonariusz „bezpieki” pełnił następujące funkcje: od marca 1964 r. był oficerem operacyjnym, a od 1969 r. inspektorem operacyjnym KP MO we Wrześni, od marca 1972 r. był kierownikiem grupy w KW MO w Poznaniu, w lipcu 1973 r. objął stanowisko I zastępcy komendanta ds. SB KP MO we Wrześni, w czerwcu 1976 r. został naczelnikiem Wydziału III „A”, a w grudniu 1981 r. naczelnikiem Wydziału V KW MO w Poznaniu, od grudnia 1983 r. był zastępcą szefa ds. SB WUSW w Poznaniu, w latach 1986–1988 pełnił funkcję zastępcy szefa SB MSW, od 14 I 1988 r. do 17 VI 1990 r. był szefem WUSW w Zielonej Górze, od 18 VI 1990 r. do 31 VII 1990 r. w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> (dostęp 6 XII 2011 r.).

⁵⁴ AIPN Po, 06/303, t. 133, Pismo dyrektora Biura „C” MSW płk. K. Piotrowskiego do zastępcy szefa WUSW ds. SB w Poznaniu płk. M. Chęcińskiego, 9 V 1985 r., k. 97.

⁵⁵ *Ibidem*, Wykaz jednostek, które otrzymały czytniki, k. 111.

⁵⁶ AIPN Po, 078/36, Notatki odręczne i tabele statystyczne o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” KW MO w Poznaniu, k. 4–15.

⁵⁷ *Ibidem*.

Tab. nr 2. Liczba wykonanych kopii mikrofilmowych w latach 1983–1989

Stan (liczba wykonanych kopii w danym roku kalendarzowym)				
Na dzień	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów–diazo
31 XII 1983 r.	170	11 761	330	–
31 XII 1984 r.	1802	74 678	2380	–
31 XII 1985 r.	3337	62 667	3350	6060 (diazo)
31 XII 1986 r.	2263	157 180	3659	1567/2502
31 XII 1987 r.	1780	168 508	3642	2254/4412
31 XII 1988 r.	1238	106 957	2357	–
31 XII 1989 r.	499	52 173	1129	–

Źródło: AIPN Po, 078/36, Zestawienie danych na podstawie tabel statystycznych o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej za poszczególne lata w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 9–15.

Tab. nr 3. Sumaryczne zestawienie wykonanych kopii mikrofilmowych w latach 1983–1989

Stan (suma całkowita)				
Na dzień	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów–diazo
31 XII 1983 r.	170	11 761	330	–
31 XII 1984 r.	1972	86 439	2710	–
31 XII 1985 r.	5309	149 106	6060	6060 (diazo)
31 XII 1986 r.	7572	306 286	9719	6878/8562
31 XII 1987 r.	9352	474 794	13 361	9132/12 974
31 XII 1988 r.	10 590	581 751	15 718	9132/12 974
31 XII 1989 r.	11 089	633 924	16 847	9132/12 974

Źródło: AIPN Po, 078/36, Zestawienie danych na podstawie tabel statystycznych o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej za poszczególne lata w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 9–15.

Jak wynika z powyższych zestawień, w latach 1983–1984 nie wykonywano w ogóle kopii eksploatacyjnych, przestawano jedynie na negatywach. W 1983 r. wykonano 170 kopii spraw, a na koniec 1989 r. było już ich sfilmowanych ponad 11 tys. Według danych ze spisów wszystkich poddanych kopiowaniu kategorii spraw (sygn. I, II, III i IV) w archiwum Oddziału IPN w Poznaniu znajduje się dzisiaj łącznie około 9 tys. sfilmowanych spraw z KW MO/WUSW w Poznaniu, Pile, Lesznie, Koninie i Zielonej Górze, z czego ponad połowa przypada na jednostkę poznańską.

Od 1986 r. sprawozdania dotyczące mikrofilmowania akt w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu są bardziej szczegółowe, zarówno w kwestii liczb, jak i podziału na poszczególne rodzaje akt. Przy czym widać, że mikrofilmowano głównie akta OZI, rozpracowań operacyjnych i postępowań przygotowawczych. Obrazują to dane w tabelach nr. 4–7⁵⁸.

Tab. nr 4. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1986 r.

Wykonano w 1986 r.				
Nazwa zespołu akt	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów
Byłe osobowe źródła informacji	519	21 433	610	414/477
Rozpracowania operacyjne	1706	129 871	2935	1129/1964
Postępowania przygotowawcze	38	5867	114	26/61

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 12.

Tab. nr 5. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1987 r.

Wykonano w 1987 r.				
Nazwa zespołu akt	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów
Byłe osobowe źródła informacji	576	22 144	658	556/648
Rozpracowania operacyjne	1160	136 481	2801	1656/3590
Postępowania przygotowawcze	44	9883	183	42/174

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 13.

⁵⁸ AIPN Po, 078/36, Sprawozdania Wydziału „C” WUSW w Poznaniu.

Tab. nr 6. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1988 r.

Wykonano w 1988 r.				
Nazwa zespołu akt	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów
Byłe osobowe źródła informacji	347	15 975	433	–
Rozpracowania operacyjne	777	83 362	1738	–
Postępowania przygotowawcze	114	7620	186	–

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 14.

Tab. nr 7. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1989 r.

Wykonano w 1989 r.				
Nazwa zespołu akt	Mikrofilmów			Diazo
	spraw	klatek	jacketów	spraw/jacketów
Byłe osobowe źródła informacji	182	9061	236	–
Rozpracowania operacyjne	317	43 112	893	–
Postępowania przygotowawcze	–	–	–	–

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu, k. 15.

Z analizy powyższych danych wynika, że nie do wszystkich spraw wykonywano kopie w formie jacketów i diazo, a niekiedy kopii eksploatacyjnej nie robiono w ogóle. Najwięcej archiwaliów zmikrofilmowano w latach 1986–1987. W zestawieniach statystycznych widniały również rubryki dla innych kategorii spraw, ale nigdy nie były one wypełniane, co wskazywałoby na to, że poza aktami z działów oznaczonych sygnaturami I–III w Poznaniu nic więcej nie mikrofilmowano⁵⁹. Rok 1989 jest schyłkiem akcji filmowania materiałów archiwalnych przez SB, wynikający z wyznaczenia funkcjonariuszom nowych zadań w okresie zachodzących zmian społeczno-politycznych.

⁵⁹ W rubryce „Nazwa zespołu akt” tabeli statystycznej o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW” znajdują się kategorie akt: w latach 1983–1984 – teczki wyeliminowanych byłych TW, sprawy operacyjne, sprawy kontrolno-śledcze, sprawy obiektowo-zagadnieniowe, akta osobowe byłych funkcjonariuszy; w 1985 r. – teczki wyeliminowanych TW, sprawy operacyjne, sprawy

Warto zwrócić również uwagę na fakt, że od 1986 r. zaznaczony jest podział między aktami mikrofilmowanymi, które kiedyś zostały złożone do archiwum (sygnatura stara), oraz aktami nowo wpływającymi i mikrofilmowanymi na bieżąco (sygnatura nowa). Obrazują to tabele nr. 8–10⁶⁰.

Tab. nr 8. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1986 r. z podziałem na sprawy złożone i wpływające do archiwum

1986 r.			
	Liczba spraw	Jacketów	Klatek
I stara	233	278	8748
I nowa	286	332	12 685
Razem	519	610	21 433
II stara	1502	2542	111 404
II nowa	204	393	18 467
Razem	18 706	2935	129 871
III	38	114	5876
Razem	2263	3659	157 180

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji przechowywanej i nowo wpływającej do archiwum Wydziału „C” WUSW w Poznaniu, k. 8.

Tab. nr 9. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1987 r. z podziałem na sprawy złożone i wpływające do archiwum

1987 r.			
	Liczba spraw	Jacketów	Klatek
I stara	62	66	1833
I nowa	514 + 201	585 + 7	20 110
Razem	576	658	22 144
II stara	838	2191	109 116
II nowa	322	610	27 371

kontrolno-śledcze, akta osobowe byłych funkcjonariuszy; w latach 1986–1989 – były OZI, rozpracowania operacyjne, postępowania przygotowawcze, akta osobowe byłych funkcjonariuszy, sprawy obiektowo-zagadnieniowe, rozkazy, sprawozdania, inne.

⁶⁰ AIPN Po, 078/36, Sprawozdania Wydziału „C” WUSW w Poznaniu.

MIKROFILMOWANIE DOKUMENTACJI AKTOWEJ..

Razem	1160	2801	136 481
III	44	183	9883
Razem	1780	3642	168 508

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji przechowywanej i nowo wpływającej do archiwum Wydziału „C” WUSW w Poznaniu, k. 7.

Tab. nr 10. Liczba wykonanych mikrofilmów w 1988 r. z podziałem na sprawy złożone i wpływające do archiwum

1988 r.			
	Liczba spraw	Jacketów	Klatek
I stara	18	22	1028
I nowa	327 + 2	407 + 4	14 763 + 184
Razem	347	433	15 975
II stara	624	1329	63 195
II nowa	150 + 3	381 + 28	18 665 + 1502
Razem	777	1738	83 362
III stara	88	126	4607
III nowa	25 + 1	58 + 2	2934 + 79
Razem	114	186	7620
Ogółem	1238	2357	91 166/10 6957

Źródło: AIPN Po, 078/36, Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji przechowywanej i nowo wpływającej do archiwum Wydziału „C” WUSW w Poznaniu, k. 6.

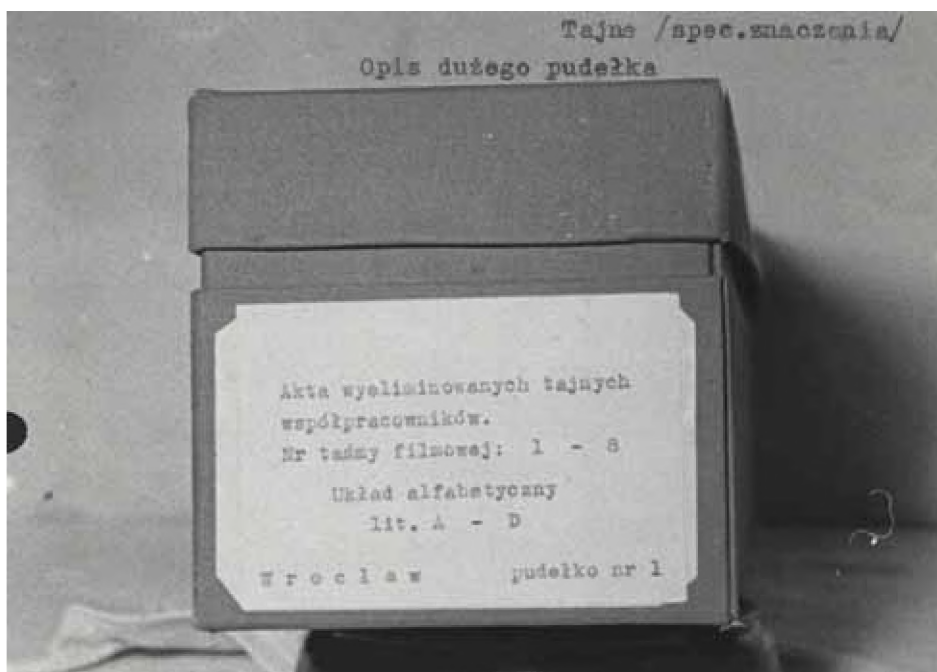
W taki właśnie sposób przebiegały prace związane z mikrofilmowaniem dokumentów w archiwum KW MO, a następnie WUSW w Poznaniu. Na potrzeby archiwum SB w tej jednostce dosyć wcześnie podjęto decyzję o zastosowaniu omawianej formy reprografii dokumentów, bo już na początku lat sześćdziesiątych. Właśnie z tego okresu pochodzą informacje o trudnych początkach, braku personelu, pomocy pracowników z Wydziału „T”⁶¹, słabej jakości kopiach. Z biegiem czasu, w miarę postępu techniki i wyszkolenia pracowników, z wykonywaniem kopii filmowych dokumentów radzono sobie coraz lepiej.

⁶¹ Wydział „T”, czyli Wydział Techniki Operacyjnej.

Ewoluuowały także zasady, na podstawie których kwalifikowano materiały archiwalne do filmowania, a także wytyczne odnośnie do wyboru dokumentów z poszczególnych akt i ich układu na mikrofiszach. Spośród całej dokumentacji wytwarzanej przez poszczególne jednostki i komórki SB szczebla wojewódzkiego najważniejsze były akta operacyjne i to właśnie je poddawano filmowaniu, a nie akta administracyjne i personalne.

Najwięcej materiałów poddano mikrofilmowaniu w latach osiemdziesiątych i wykonane wówczas kopie akt stanowią przeważającą część zbioru mikrofisz przechowywanych w archiwum poznańskiego oddziału IPN. W tym czasie (w 1985 r.) ostateczny kształt przyjęły również zasady mikrofilmowania.

Zachowane źródła pozwalają na prześledzenie historii procesu mikrofilmowania akt w archiwum SB. Następnym etapem powinno być porównanie informacji zaczerpniętych z dokumentów ze stanem faktycznym zgromadzonych mikrofisz w archiwum. Dobrze byłoby znaleźć odpowiedź na pytania: ile sfilmowano materiałów, ile mikrofisz i akt wybrakowano, co się zachowało i co tak naprawdę mikrofilmowano, jakie dokładnie były kategorie spraw mikrofilmowanych, jak się miała praktyka do wszystkich zarządzeń i wytycznych, na ile zachowane mikrofisz odzwierciedlały zawartość akt? Warto byłoby także porównać, ile z przechowywanych obecnie w archiwum OBUiAD IPN w Poznaniu materiałów archiwalnych ma swoje odzwierciedlenie w kopiach mikrofilmowych oraz w jakim stopniu mikrofisz są jedynym zachowanym śladem po wytworzonych niegdyś materiałach.

Fotografia dołączona do Wytocznych w sprawie realizacji Zarządzenia nr 00150/61 ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 IX 1961 r. w sprawie utrwalania na taśmie filmowej niektórych dokumentów znajdujących się w aktach operacyjnych przechowywanych przez wydziały „C” KW MO – opis małych pudełek (AIPN Po, 06/171, t. 2)

Negatyw mikrofilmowy, tzw. jacket (AIPN Po, 00206/1/J)

Pozytyw mikrofilmowy, tzw. diazo (AIPN Po, 00206/1/D)

- 3 -

Skorowidze rozpracowań operacyjnych i akt śledczych

XIV/25	Skorowidz alfabetyczny akt śledczych	1713 osób	13.XII.62	XIII
XIV/27	Skorowidz alfabetyczny akt z sygn. "L-1"	53 osoby	14.XII.62	XIII
XIV/30	Skorowidz alfabetyczny akt z sygn. "B"	412 osób	27.XII.62	XIII
XIV/37	Skorowidz alfabetyczny spraw obiekt. sygn. "Ag"	637 osób	9.II.63	XIII
XXIX/39	Skorowidz alfabetyczny akt śledczych	61 osób	3.X.64	XX Usup. I
XXIX/39	Skorowidz alfabetyczny akt z sygn. "B"	76 osób	3.X.64	XX " I
XI/45	Skorowidz alfabetyczny akt śledczych	70 osób	31.V.67	XX " II
XI/45	Skorowidz alfabetyczny akt z sygn. "B"	68 osób	31.V.67	XX " II

Sprawozdania operacyjne

XXVIII/32	Chronologicznie wg dat Wyd. III Sekcja I-IV Wyd. IV Sekcja I za lata 1945-1955		15.I.63	XIV
XXIX/33	Chronologicznie wg dat Wyd. IV Sekcja II-VI Wyd. V Sekcja I i II za lata 1945-1955		21.I.63	XV
XXX/34	Chronologicznie wg dat Wyd. V Sekcja II-VI za lata 1945-1954 Spraw. ogólne b. Wyd. VI VIII, IX, XI, Inspektoratu Wielkiego i Szefa WUBP za lata 1950-1955		26.I.63	XV
XXXI/38	<u>Materiały historycznie</u> Grupami wg sąpadnień: Armię Krajową, WSGO-"Marta" Wolność i Niepodległość, Korpus Bezpieczeństwa i Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrz- nego okręg Poznań		14.II.63	XVI

Karta z książki rejestracji mikrofilmów wykonanych w latach 1962-1967
w KW MO w Poznaniu (AIPN Po, 06/171, t. 2)

Poznań, dnia 4 października 1980r.

KB-2380/80

Komendant Wojewódzki MO

P O Z N A Ń

R A P O R T

W związku z uruchomieniem foto-laboratorium Wydziału „C” przystosowanego do mikrofilmowania wybranych dokumentów - upraszamy proszę o wyrażenie zgody na zakup niezbędnych do tych prac niżej wyszczególnionych przedmiotów:

- zakup 1980r 1 tray szafy kartonowej /wg załączonego projektu/
- 1 jeden okruszacz, - pol. 6
- do odbrania 1 jeden balustrator, - pol. 3 000 zł
- 1 komplet krabokretów, pol. 6
- 1 1 rolka, folia, mata,
- 1 1 rapidografy (firmy Castle) /3 sztuki/, kupa
- 1 1 nożycki /3 sztuki/, kupa
- 1 1 filo /3 m²/, pol. 6
- 1 1 pinokli /3 sztuki/, kupa
- 1 1 krzeszka obrotowa /3 sztuki/, pol. 6
- 1 1 termometr /do mierzenia temperatury wody/
- 1 1 narzędzi ciśnociągowa 15W /pięć sztuk/
- 1 1 narzędzi ciśnociągowa 15W /pięć sztuk/
- 1 1 spirytus /do czyszczenia optycznych przyrządów/ w ilości 3 litrów rocznie.

Wzrost
Foto Op
Sp. H. H. H.

[Handwritten signature]

Uzł. w 2-oh. og.

ogł. nr 1 - adrepat
ogł. nr 2 - a/a

In. data 4.10.80

Wickman 274
24-89

AKTOZNAWSTWO

Raport z 4 X 1980 r. kierowany do komendanta wojewódzkiego MO w Poznaniu przez naczelnika Wydziału „C” w sprawie zapotrzebowania materiałowego dla powstałego fotolaboratorium przystosowanego do mikrofilmowania wybranych dokumentów (AIPN Po, 06/303, t. 133)

"ZATWIERDZAM"

Poznań, dnia 4 kwietnia 1984r.

30
8

W Y T Y C Z N E
=====

w sprawie mikrofilmowania akt kat. „B”
zespołu osobowych źródeł informacji /zespół I/

- I. Nie podlegają mikrofilmowaniu akta posiadające kat. B-5 i mniej.
- 1 -teczki kandydatów na TW nie przydatne do dalszego wykorzystania
 - 2 -teczki kontaktów informacyjnych,
 - 3 -teczki personalne osob. źródeł informacji wyeliminowanych z powodu szpunu,
 - 4 -teczki personalne wyeliminowanych właścicieli MK/IK.
- II. Mikrofilmowaniu podlegają :
- 1 -teczki personalne byłych TW posiadające kat. B-10,
 - 2 -teczki kandydatów na TW przydatne do ewentualnego pozyskania.
- III. Określenie kategorii mikrofilmów :
- 1 - mikrofilm tezek personalnych byłych TW -B-20,
 - 2 - mikrofilm kandydatów na TW nadających się w przyszłości do pozyskania -B-10.

SACELNIK WYDZIAŁU „C”
WYDZIAŁ W P. Poznań
ppłk mjr A. Dworecki

Wz.k.w 5-ob agz.

Opr. EP/HI

Wytyczne w sprawie mikrofilmowania akt kat. „B” zespołu osobowych źródeł informacji (zespół I) (AIPN Po, 06/303, t. 133)

AKTOZNAWSTWO

TABELA STATYSTYCZNA
 SYSTEM FILMOWANIA DOKUMENTACJI ARCHIWALNEJ W WYDZ. „C” W.U.S.W. POZNAŃ
 1.01.89

TAJN

NAZWA ZESTAWU A) 1	STAN NA 31.12.1987		WYKONANO W 1988		STAN NA 31.12.1988		UMI
	STRON FILMOW	KLASZ FILMOW	STRON FILMOW	KLASZ FILMOW	STRON FILMOW	KLASZ FILMOW	
B) 2 - obowiazki, zawiadomienia	6751	208258	182	9061	236	6933	21719
C) 3 - prace naukowe, opisy	3643	34974	287	4312	873	3960	8126
D) 4 - prace naukowe, przyrodnicze	196	23379	68	-	-	176	2379
E) 5 - Akta: osobne, biurowe, sprawy							
F) 6 - Sprawy: osobne, zagraniczne							
G) 7 - Rozkazy							
H) 8 - Sprawozdania							
I) 9 - Inne							
J) 10 - RAZEM	10590	581351	5718	62173	1709	11089	633914

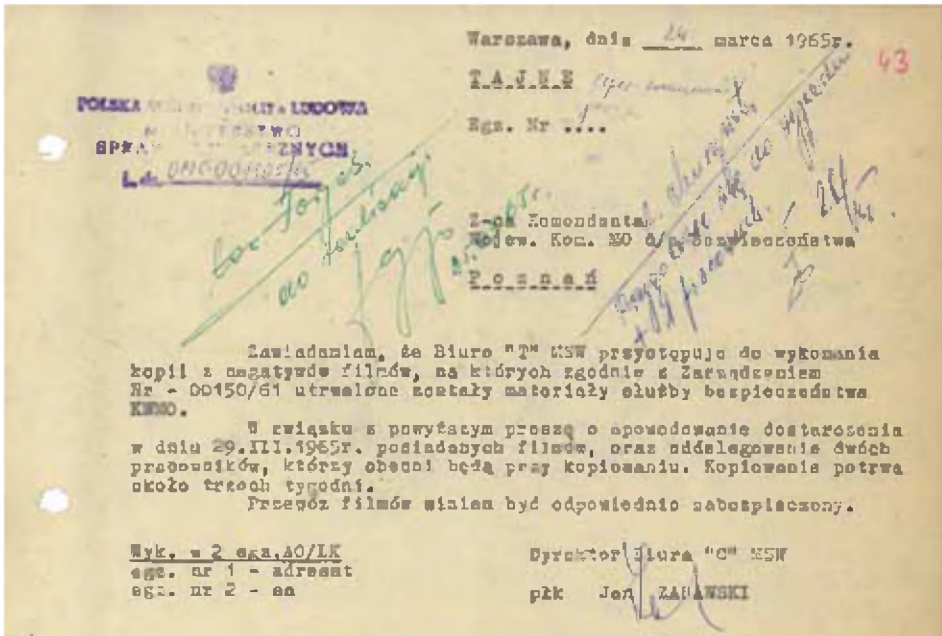
1989.1
51

Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji archiwalnej w Wydziale „C” WUSW w Poznaniu (AIPN Po, 078/36)

1987 ✓.

	ILOŚĆ SPRAW	JACK.	KLATEK
I - STARA	62	66	1833
I - NOWA	514	585	20110
RAZEM	+ 201 576	658	22144
II - STARA	838	2191	109.116
II - NOWA	322	610	27371
RAZEM	1160	2801	136481
III.	44	183	9883
RAZEM	1780	3642	168.508

Tabela statystyczna o stanie filmowania dokumentacji przechowywanej i nowo wpływającej do archiwum Wydziału „C” WUSW w Poznaniu (AIPN Po, 078/36)

Pismo dyrektora Biura „C” MSW płk. Jana Zabawskiego z 24 III 1965 r. do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Poznaniu w sprawie kopiowania przez Biuro „T” MSW w Warszawie filmów posiadanych przez KW MO w Poznaniu (AIPN Po, 06/171, t. 2)